

UiT The Arctic University of Norway – 2018

Septentrio Academic Publishing

<http://septentrio.uit.no/>

Septentrio Reports, number 1, 2018

DOI: <http://doi.org/10.7557/7.4335>

ISSN: 2387-4597

Licensee UiT The Arctic University of Norway

This Open Access report is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

International License: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

”Framveksten av samisk etnisitet i lys av innlandsområdenes økte betydning ca. 2300 f.Kr. – 300 e.Kr.” (NFR post-doktorstipendprosjekt)

Arkeologiske undersøkelser ved Njálbmeguoika, Karasjok k. Finnmark 2004

Rapport

Marianne Skandfer

Innledning

Arkeologer har utpekt de siste ca. 1000- 1500 årene før Kristi fødsel som tidsrommet da grunnlaget ble lagt for samisk etnisitet. Perioden markerer et skifte i bosetting, ressursutnyttelse, redskapsbruk og handelskontakter. Det tilgjengelige arkeologiske materialet vitner om til dels omfattende samfunnsmessige endringer. Diskusjonen om tilkomst og opprettholdelse av samisk etnisitet før år 0 er likevel preget av manglende empirisk kunnskap og av begrenset forståelse av flere av de sentrale prosessene som leder opp til etnisk identitet. Nordnorsk arkeologi har nesten utelukkende vært rettet inn mot fortidig bruk av kystområdene. Det er likevel nettopp sterkt intensivert bruk av innlandsområdene som synes å kjennetegne perioden fra ca. 2300 f.kr. i Finnmark. Den markerte bruken av innlandsområdene står i kontrast til materialet fra tidligere perioder. Den arkeologiske empirien vitner om at kulturminner og funn i innlandet har stor utsagnskraft om hvilke prosesser fangstgruppene i Finnmark gikk gjennom i de siste drøyt to tusen årene før Kristus, prosesser en dermed må anta at inngikk i fremveksten av samisk etnisitet.

Gjennom prosjektet settes det fokus på hva den nye aktiviteten i innlandet kan fortelle om prosessene som medførte en samisk identitet som ledd i en etnisk differensiering. Prosjektets hovedproblemstilling er hvorfor, hvordan og når samisk etnisitet ble etablert som en relevant, sosio-kulturell kategori på Nordkalotten. Sosial identitet og selvforståelse artikuleres blant annet gjennom materiell kultur. Flere materielle uttrykk, som opprettholdes som særlige samiske idiomer gjennom mange hundre år, kommer til i det arkeologiske materialet i Finnmark i løpet av de siste to tusen årene f.Kr. De materielle uttrykkene som etableres mellom ca. 1500 f.kr. og 300 e.kr. blir meningsbærende som uttrykk for kulturell egenart, men under hvilke forhold er de skapt, og hvordan virket de meningsdannende tilbake på den sosiale konteksten de kom til innenfor?

Prosjektet tar utgangspunkt i empiri i tradisjonelle samiske områder i Indre Finnmark, områder som i liten grad er systematisk kartlagt m.h.t. kulturminner, og som i forsvinnende liten grad har vært gjenstand for forskningsbaserte, arkeologiske undersøkelser. Bortsett fra undersøkelsene i forbindelse med oppdemmingen av Alta-Kautokeino-vassdraget omkring 1980, er det knapt gjort arkeologiske undersøkelser på norsk side av Tanadalen og på

Marianne Skandfer (post-doktorstipendiat)

Institutt for arkeologi (IAR), Det samfunnsvitenskapelige fakultet (SVF)

Universitetet i Tromsø, N-9037 Tromsø, telefon 77 64 40 00 / 77 64 63 00, telefax 77 64 52 50, epost:skandfer@sv.uit.no

Finnmarksvidda. I Pasvikdalen ble en rekke boplasser registrert i forbindelse med vassdragsutbygging på slutten av 1950-tallet, og flere utvalgte lokaliteter med tufter og/eller kamkeramikk ble arkeologisk undersøkt i årene fram mot 1960 (Simonsen 1963). Begrensete undersøkelser i forbindelse med mitt dr.gradsprosjekt i årene 1998-2003 var neste gang lokaliteter i Pasvikdalen var gjenstand for arkeologisk forskningsinteresse (Skandfer 2003). Det pågående post-doktorprosjektet legger vekt på å identifisere strukturer og lokaliteter fra perioden ca. 2300 f.Kr. – 300 e.Kr, arkeologiske kategorier som hittil har vært lite kjent og påaktet. Prosjektet bygger i hovedsak på tre typer empiri: 1) boplasser, i første rekke tufter, 2) gjenstandsfunn 3) 14C-dateringer. I prosjektet fokuseres det metodisk på registrering i utvalgte områder, prøvestikking og C14-dateringer, utgravning av utvalgte strukturer, samt en pollenanalyse for å belyse menneskelig aktivitet over et langt tidsrom på en stor og viktig lokalitet i Pasvik (Noatun).

Den første feltsesongen i prosjektet gikk av stabelen i løpet av to uker i juli (utgravning og prøvestikking i Pasvik) og en uke i september (registrering/prøvestikking i Tana og Karasjok) 2004. Arkeolog Jan Ingolf Kleppe, Finnmark fylkeskommune, deltok på registrering/prøvestikking ved Njálbmeguika.

Njálbmeguiká, Kárasjohka giella (Karasjok k.)

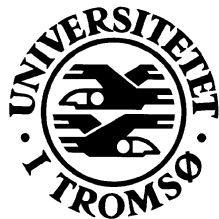
På østsiden av stryket Njálbmeguiká i Kárasjohká, på en markert elveterrasse, ca. 160 m.o.h., ca. 20 m over elvestryket langs foten av Ássebákvárri, er det tidligere registrert to kvartskonsentrasjoner (reg.nr. 8505 og 18296) samt en "fangstgrop" lengst sør på terrassen (reg. nr. 67875). Dette er ingen fangstgrop, men derimot en stor, rektangulær og kraftig nedgravd tuft. Ut mot elva i vest avsluttes terrassen med en bratt, 12-13 m lang skrent. Terrassen varierer fra ca. 70 m til ca. 40 m i bredde.

Det ble observert fire avgrensede kvartskonsentrasjoner langs terrassen. Det ble prøvestykket etter trekull i forbindelse med de fire kvartskonsentrasjonene og også på flater som sntes egnet for bruk og bosetting. Det var trekull også i helt funnløse prøvestikk, tilsynelatende på steril grunn. Området har trolig vært utsatt for minst én skogbrann i løpet av de siste 100 årene, noe også de jamnstore furutrærne på terrassen vitnet om. Dette innebærer at trekullet som ble funnet i avlagskonsentrasjonene kan være mye yngre enn avslagene. Avslag i prøvestikkene ble samlet opp i poser og tatt med. Det var til dels mye avslag i hver konsentrasjon. Det ble lett etter strukturer og vegetasjonsskifter som kunne representere ildsteder eller tufter/boligflater i tilknytning til kvartskonsentrasjonene. I forbindelse med den ene konsentrasjonen ble det observert en svak, sirkulær voll som ble tolket som en mulig boligflate. Et annet sted ble et sirkulært vegetasjonsskifte uten funn av avslag tolket som en mulig boligflate, trolig for en lávvu-konstruksjon. Ca. 250 m nord for den registrerte "fangstgropa"(lokalitet 67875) langs traktorveien, ca. 150 m sør for det siste kvartsavslaget, ble det observert et rektangulært, steinsatt ildsted. Ildstedet var knapt synlig, bare toppene av sju skjorbrente steiner stakk så vidt opp over torva. Ildstedet er orientert nord-sør. Vi ble oppmerksomme på det siden terrassen ellers er stort sett steinfri, med unntak av blokksteinene som ligger inn mot fjellfoten i øst. Steinene antyder to parallelle, ca 0,8 m lange rekker av stein med ca. 0,15 m avstand. Det ble tatt med trekullprøve fra under en av ildstedsteinene.

Marianne Skandfer (post-doktorstipendiat)

Institutt for arkeologi (IAR), Det samfunnsvitenskapelige fakultet (SVF)

Universitetet i Tromsø, N-9037 Tromsø, telefon 77 64 40 00 / 77 64 63 00, telefax 77 64 52 50, epost:skandfer@sv.uit.no

Siden tufta (reg.nr. 67875) var registrert som en fangstgrop hadde jeg dessverre ikke søkt om og dermed ikke anledning til å prøvestikke i den. Tufta fremstår som en kraftig nedgravd, rektangulær struktur, med sterkt skrånende veggvoller. Tufta måler ca. 7 x 4,5 m (ytre mål) og er inntil 0,8 – 1 m nedgravd i bakken (se fig.8). Gulvarealet fremstår bare som en smal ”renne” i midten av de koniske veggvollene, bare rundt 0,7 m bredt. Noe av inntrykket skyldes svært tykk mose og lyng inne i tufta. Med føttene kan man kjenne under mosen at den vestre veggvullen, mot elva, er skarpt avgrenset innover, og at gulvarealet da blir en del større enn det ser ut på overflaten. Det er åpenbart at en del av terrassekanten mot elva er erodert bort siden tufta var i bruk som bolig. Endringene i terrenget vitner om at strukturen ble anlagt for svært lenge siden. Tufta kan dermed være fra samme tidsperiode som de store, nedgravde tuftene i Pasvik: enten fra rundt 2000 f.Kr. eller fra de siste 400 årene f.Kr.

Fig. 8. Den tidligere registrerte ”fangstgropa”.

De registrerte kulturminnene representerer tre-fire ulike kulturminnetyper: avlagskonsentrasjoner uten synlige strukturer, avlagskonsentrasjon i mulig sirkulær tuft/boligflate, sirkulær tuft/boligflate uten synlige avslag på overflaten, steinsatt ildsted uten synlig tuft/boligflate og stor, nedgravd, rektangulær tuft. Strukturene representerer trolig flere bosettingsperioder.

Marianne Skandfer (post-doktorstipendiat)

Institutt for arkeologi (IAR), Det samfunnsvitenskapelige fakultet (SVF)

Universitetet i Tromsø, N-9037 Tromsø, telefon 77 64 40 00 / 77 64 63 00, telefax 77 64 52 50, epost:skandfer@sv.uit.no

Funn og dateringer

Det ble samlet opp rundt 100 avslag av grov, lys kvarts i de tre prøvestikkene som ble gravd i kvartskonsentrasjonene. Funnene er katalogisert under Ts. 11675.

Det ble innvilget to AMS-dateringer av trekull fra Njálbmeguoká. Den ene som stammet fra sentrum i den antatte sirkulære boligflaten med avslag som klebet til trekullet ga dateringen AD 975-1015. Det rektangulære ildstedet ble datert til AD 775-880.

Lignende tufter som dem som nå er datert i Pasvik er observert/registrert og forsøkt datert også lenger vest i innlandet i Finnmark. Dateringene fra Láksjok i Deatnu gielda (Tana k.) viste at tuftene er forstyrret av senere bosetting i området, representert ved en rekke yngre gammetufter. Tufta som ble forsøkt datert på Kjerringneset, Pasvik, kan også være eldre enn dateringen tilsier. Tufta ved Njálbmeguoká, Kárasjohka gielda (Karasjok k.) er hittil ikke forsøkt datert. På tross av lite hell med dateringene i 2004, indikerer tilstedeværelsen av store, rektangulære nedgravde tufter lenger vest at slike tufter ikke er et Pasvik-fenomen. Det er grunn til å tro at tuftene også lenger vest daterer seg til enten omkring 2000 f.Kr. *eller* til de siste hundreårene f.Kr.

I tillegg til tuftene ble det datert to andre typer strukturer/funnsteder i forbindelse med feltarbeidet i 2004, begge på Njálbmeguoká. Dateringene gir ikke noe entydig og nødvendigvis riktig bilde av den kronologiske sammenhengen mellom strukturene/funnstedene på Njálbmeguoká. Dateringen av trekull i kontekst med avslag kan datere ildstedet i den mulige boligflaten, men er trolig mye yngre enn avslagene. Den ene dateringen antyder at en, muligens begge de to mulige sirkulære boligflatene er fra rundt 1000 e.Kr. Uavhengig av dateringene er min antagelse at kvartsavslagene representerer den eldste bruksfasen, kanskje omkring 2000 f.Kr. Materialet og teknikken (kvarts slått med bipolar teknikk) gjør det likevel umulig å utelukke både eldre og yngre dateringer. Siden avslagene ligger enten helt oppe i dagen eller rett under torva, kan de være alt fra flere tusen til noen hundre år gamle. Den nedgravde, rektangulære tufta minner om de nedgravde, rektangulære tuftene fra Pasvik, og er trolig fra mellom 2400 og 50 f.Kr. Det rektangulære ildstedet, datert til mellom 775 og 880 e.Kr., er da trolig yngre enn både den store, nedgravde tufta og avslagskonsentrasjonene, men kanskje noe eldre enn de mulige sirkulære bosettingsflatene.

Marianne Skandfer (post-doktorstipendiat)

Institutt for arkeologi (IAR), Det samfunnsvitenskapelige fakultet (SVF)

Universitetet i Tromsø, N-9037 Tromsø, telefon 77 64 40 00 / 77 64 63 00, telefax 77 64 52 50, epost:skandfer@sv.uit.no